

TISKOVÁ ZPRÁVA

Praha 4. července 2022

Akademie věd ČR
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
www.avcr.cz

ČESKÉ STŘEDOVĚKÉ MEČE POMÁHAJÍ POCHOPIT HISTORII EVROPY

Meče se ve středověku využívaly nejen k praktickým účelům, ale vyjadřovaly i důležitou symboliku. Přesto se toho o nich ví poměrně málo na to, jak velký informační potenciál skrývají. Tématu se chopili vědci z obou Archeologických ústavů AV ČR a Národního muzea a vypracovali soupis mečů, který je svým rozsahem, zevrubnou dokumentací i mezioborovým zpracováním v evropském kontextu zcela unikátní. Vědce překvapilo mimo jiné zjištění, že k nejvýznamnějším změnám v technologii výroby středověkých evropských mečů došlo v karolínském období a v průběhu 11. století.

Mečírské řemeslo ve středověké Evropě prošlo nejméně dvěma vlnami velkých změn, které měly zásadní vliv na jejich kvalitu. Nejprve se během druhé poloviny 8. a v 9. století rapidně zvýšil počet mečů s ocelovými břity a celooceľovými konstrukcemi, a tím i mečů s břity vytvrzenými kalením. Také se prodloužily záštity (odděľující čepel od rukojeti) a změnila se výzdoba. Meče tím získaly na kvalitě, protože se zlepšily jejich mechanické vlastnosti.

Další zlom přišel v 11. století, v té době kováři postupně opouštěli zhruba tisíciletou výrobní tradici – přestali navařovat břity na středovou část čepele.

„V té době muselo v Evropě, nebo alespoň v některých jejích regionech, dojít k zásadnějším hospodářským a patrně i společenským změnám, které tuto změnu iniciovaly nebo alespoň umožnily,“ vysvětľuje Jiří Hošek z Archeologického ústavu AV ČR, Praha. „Na základě současných znalostí se domníváme, že to lze přičíst zejména postupnému zavádění vodou poháněných mechanismů, konkrétně kovacích strojů poháněných vodním kolem. Bohužel, o způsobu výroby mečů ani míře mechanizace kovářských provozů v té době nemáme žádné písemné doklady.“

Sbírka dat a mečů, která nemá obdoby

Za těmito i dalšími fakty stojí mravenčí práce kolektivu vědců z Archeologických ústavů AV ČR v Praze a Brně a Národního muzea. Podařilo se jim shromáždit středověké meče z českého území, detailně je prozkoumat a výsledky sepsat do dvou publikací.

„O mečích středověké Evropy toho stále ještě víme relativně málo v porovnání s tím, co všechno bychom vědět mohli,“ říká Jiří Košta z Národního muzea. „Detailní analýza celého souboru nám umožnila v dosud netušené šíři studovat jak technologický vývoj těchto zbraní, tak ve spojitosti

Kontakt pro média: **Eliška Zvolánková**
Divize vnějších vztahů AV ČR
press@avcr.cz
+420 739 535 007

s písemnými prameny i hypotetické způsoby jejich distribuce a organizace výroby a v konečném důsledku i postupnou proměnu jejich symbolické funkce.“

Kromě překvapivých změn v konstrukcích středověkých mečů tak vědci popsali třeba značky nebo symboliku.

Pasovský vlk potvrzuje propojenost českých a bavorských výrobců

Čepele středověkých mečů se zpravidla kovářsky svařovaly z více kusů a kombinovaly ocel i železo (v archeologii výraz pro nekalitelnou ocel) a výrobci je označovali. Zatímco do 10. století opatřoval čepel značkou kovář ještě v průběhu výroby zbraně, od 11. století se začínají prosazovat inkrustované značky a nápisy z neželezných kovů – například z mosazi, stříbra nebo cínu.

„*Šlo o velkou změnu – značky nebo nápisy mohly být aplikovány dodatečně bez návaznosti na její výrobu.*“

„*Šlo o velkou změnu v tom smyslu, že tyto typy značek nebo i nápisů šlo aplikovat i do již tvarově hotové čepele, to znamená, že značky nebo nápisy mohly být aplikovány dodatečně bez návaznosti na její výrobu,*“ popisuje Petr Žákovský z Archeologického ústavu AV ČR v Brně.

Zatímco na raně středověkých mečích značky především symbolizovaly ochranu a úspěšnost, na vrcholně a pozdně středověkých čepelích jsou již převážně spojeny s jednotlivými výrobci či výrobními středisky a představují tak patrně výrobní značky v dnešním slova smyslu.

Jednou z nejznámějších značek tohoto druhu je patrně takzvaný pasovský vlk, který společně s dalšími označeními v podobě jednorozce a biskupské berly odkazuje na výrobní původ čepelí v pasovských dílnách. Bavorské výrobní centrum masově výrobu mechanizovalo, a bylo proto schopno produkovat až neuvěřitelné množství kvalitních výrobků, kterými zaplavilo celou střední i jihovýchodní Evropu.

„Pasovské“ čepel představují v dosud podchyceném materiálu z území České republiky více než polovinu všech vrcholně a pozdně středověkých čepelí s jednoznačně identifikovatelnými značkami. Čeští mečíři je patrně ve velkém z Pasova nakupovali a v dílnách dopracovávali a kompletovali. Tento předpokládaný model pomohl rozvinout mečířské řemeslo v českých zemích a změnil i sociální postavení českých výrobců, které nebylo vždy uspokojivé.

Mechanizace výroby změnila symboliku mečů

„*Symbolické vnímání meče tehdejší společností procházelo poměrně složitým vývojem. V raném středověku byly meče nákladnými a těžko dostupnými artefakty spjatými úzce s kulturou vyšších vrstev moravské a české společnosti, kterou lze ztotožnit se statutem „jezdců“ – jízdních bojovníků,*“ říká Jiří Košta.

Zlom přišel s obecným zavedením mechanizace do výroby jednotlivých komponent mečů. Zbraně se tak staly v průběhu 14. století všeobecně dostupnými a jejich symbolický význam se tím pro určité vrstvy tehdejší společnosti částečně vyprazdňoval. Příslušníci tehdejších elit jej však i nadále považovali za tradiční symbol jejich postavení, což se částečně udrželo dodnes.

„*Meč symbolizoval obecně válku, stejně jako slovo Boží, Boží trest, duchovní boj...*“

„*Také v našem prostředí byl meč nositelem obecně uznávaných a srozumitelných symbolických významů v právním prostředí, meč symbolizoval obecně válku, stejně jako slovo Boží, Boží trest, duchovní boj apod. Meč byl rovněž do určité míry objektem sociální reprezentace a komunikace,*“ doplňuje Petr Žákovský.

Neměnné postavení si meč udržoval ve své druhé základní symbolické rovině – jako velmi důležitý právní symbol.

Moravské meče byly jiné

Mezi meči nalezenými na území České republiky překvapily moravské. Zatímco čepel první poloviny 9. století nevybočují z obecných vývojových trendů západoevropských mečů, v průběhu druhé poloviny 9. století jejich rozmanitost na Moravě narůstá.

„Zdokumentovali jsme extrémně robustní a zároveň relativně krátké čepele, ale také dlouhé a poměrně úzké čepele s progresivními prvky, které byly v evropském kontextu doposud zaznamenány pouze u exemplářů datovaných do doby počínaje druhou polovinou 10. století, respektive 11. století,“ říká Jiří Košta. „Tyto čepele „progresivních“ tvarů, které se vyskytují společně s jílcí s půlkruhovými hlavicemi a dlouhými záštitami, dosahují průměrné až vynikající kvality, ale jen zřídka byly opatřeny damaskováním nebo značkami. Otázkou zůstává, do jaké míry tato skupina čepelí odráží místní produkci a do jaké míry naopak reflektuje širší změny vzcházející z Franské říše, jejichž nástup byl vzhledem k omezeným možnostem datování tamních nálezů mečů prozatím kladen do pozdější doby. Možné interpretace limituje zejména nedostatek znalostí o vývoji mečů v Bavorsku a na východní periferii Franské říše, s níž byly moravské elity v úzkém kontaktu.“

Odborníci při shromažďování dat využili rentgenové snímkování, rentgenovou výpočetní tomografii i metalografii. Díky tomu byli schopni odhalit mnoho věcí, které nelze vidět pouhým okem – třeba už zmíněné značky nebo kovářské postupy.

„Podařilo se nám také vytvořit novou typologii kovářských konstrukcí čepelí, jejíž datovou základnu tvoří archeometalurgicky zkoumané meče z území celé Evropy a jejíž aplikace zásadním způsobem doplňuje a rozšiřuje poznání vývoje evropských mečů ve středověku,“ uzavírá Jiří Hošek.

Více informací:

Ing. Jiří Hošek, Ph.D.

Archeologický ústav AV ČR, Praha
hosek@arup.cas.cz
+420 737 033 092

Mgr. Petr Žákovský, Ph.D.

Archeologický ústav AV ČR, Brno
zakovsky@arub.cz
+420 603 187 260

Mgr. Jiří Košta, Ph.D.

Národní muzeum
jiri.kosta@nm.cz
+420 724 941 147

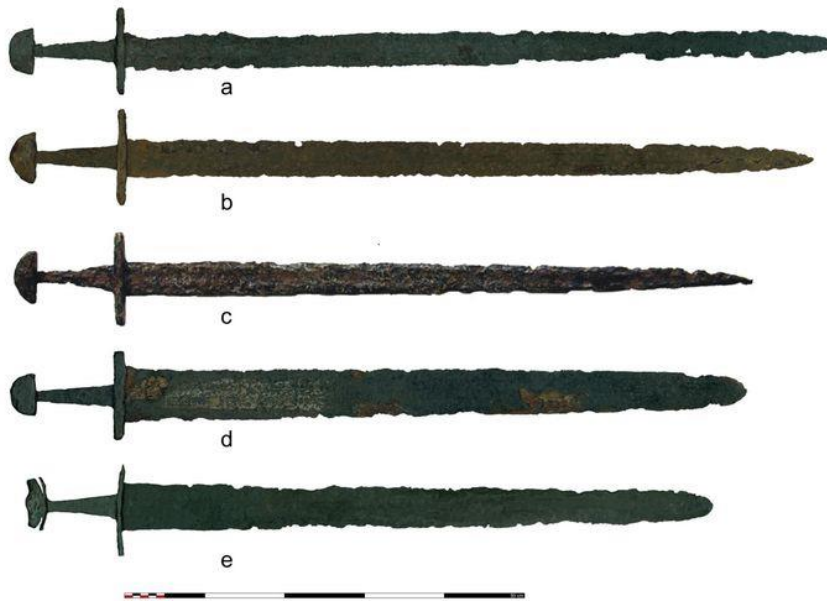
Detaily různých typů výzdoby jílců raně středověkých mečů z českého území (výběr)
FOTO: Jiří Košta, Jiří Hošek a Estelle Ottenwelter

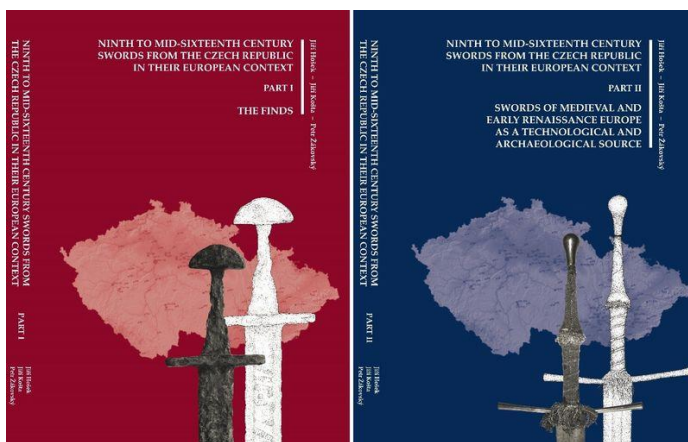
Tzv. rychtářské meče z konce 15. až 1. poloviny 16. století dokumentované v českých sbírkách (výběr). Česká města tyto meče často objednávala v Pasově.
FOTO: Petr Žákovský

Pasovský vlk – značka na čepeli meče z konce 15. století
FOTO: Petr Žákovský

Tvarová rozmanitost čepelí mečů ze druhé poloviny 9. a raného 10. století nalezených na Moravě: a – Mikulčice-Valy, hrob 375; b – Nechvalín, grave 125; c – Mikulčice-Valy, hrob 438; d – Břeclav-Pohansko, hrob 26; e – Vranovice. FOTO: J. Hošek a J. Košta.

Obálky publikací týmu badatelů